

UDK 81'27:811.163.6'27

Sonja Novak Lukanovič

Filozofska fakulteta v Ljubljani

JEZIKOVNO PRILAGAJANJE NA NARODNO MEŠANIH OBMOČJIH V SLOVENIJI

Izhajajoč iz teorije jezikovnega prilagajanja so v prispevku predstavljene najpomembnejše subjektivne in objektivne sociolingvistične spremenljivke (stališče do jezika, jezikovna raba), ki vplivajo na strategije jezikovnega prilagajanja na stičnih območjih v Sloveniji (narodno mešanih območjih).

Based on the theoretical framework of language accomodation the article presents the most important subjective and objective sociolinguistic variables (attitude towards the language, language use) that influence the strategies of language accomodation in the language contact areas in Slovenia (ethnically mixed regions).

Ključne besede: narodno mešano območje, jezikovno prilagajanje, medetnični odnosi, jezik manjšine, jezik večine, stališča, raba jezika, dvojezičnost

Key words: ethnically mixed region, language accomodation, interethnic relations, minority language, majority language, attitudes, language use, bilingualism

Izhajajoč iz teorije jezikovnega prilagajanja (Giles, Taylor, Bourish 1973, Street, Giles 1982, Beebe, Giles 1984) sem si v svojem raziskovanju zastavila okvir, v katerem sem izpostavila najpomembnejše subjektivne in objektivne sociolingvistične spremenljivke (stališče do jezika, jezikovna raba), ki vplivajo na strategije jezikovnega prilagajanja na stičnih območjih v Sloveniji. Preverjala sem naslednje hipoteze:

1. Ustavna in zakonska ureditev na narodno mešanih območjih v Sloveniji vzpostavlja institucionalno dvojezičnost, ki je oprta na funkcionalno dvojezičnost pripadnikov manjšine in večine in s tem daje možnost za vzajemno jezikovno primikanje govorcev obeh jezikovnih skupnosti (vzajemno konvergenco);
2. Jezikovno primikanje je prisotno v enakem obsegu pri večini in manjšini;
3. Med obema narodno mešanima območjima v Sloveniji ni razlik v obsegu jezikovnega primikanja;
in naslednje podhipoteze:
 - a. Na narodno mešanem območju imajo posamezniki-pripadniki večine oziroma manjšine različno stališče do pomena znanja jezika večine oziroma do pomena znanja jezika manjšine. Stališče do jezika in raba jezika pa se mnogokrat razlikujeta.
 - b. Razliko v stališču do posameznih jezikov in do dvojezičnosti nakazuje razlika v rabi vsakega od obeh jezikov manjšin, italijanskega in madžarskega. Pri tem sem se naslonila na koncept, ki izpostavlja vlogo jezika na širši, zunaj – državni ravni in pa na koncept, ki izpostavlja pomen ekonomskega faktorja (trga) pri razširjenosti posameznega jezika (Phillipson 1999, Grin 1990).

c. Subjektivna dimenzija mnogokrat odločilno vpliva na strategijo jezikovnega prilagajanja. Subjektivna dimenzija ni vedno enaka objektivni dimenziji jezikovnega prilagajanja.

č. Smer in strategija jezikovnega prilagajanja odslkavata odnose sprejemanja različnosti in strpnosti na narodno mešanih območjih v Sloveniji.

Hipoteze in podhipoteze sem preverila na izbranih empiričnih podatkih, ki sem jih razvrstila v

- dejavnike, ki vplivajo na strategije jezikovnega prilagajanja (subjektivna dimenzija). Med te sodijo: ocena prisotnosti jezika v javnem življenju; subjektivna ocena znanja jezika večine in manjšine; stališča do pomena znanja slovenskega in manjšinskega jezika – madžarskega/italijanskega; stališča do dvojezičnosti;
- dejavnike, ki kažejo strategijo jezikovnega prilagajanja (objektivna dimenzija). Med te sem uvrstila: izbiro jezika ob prvem stiku; izbiro jezika v različnih govornih položajih.

Povezava izbranih subjektivnih in objektivnih dejavnikov je nakazala strategije jezikovnega prilagajanja na narodno mešanih območjih Slovenije.

Opis vzorca in metoda dela

Empirični podatki, ki jih analiziram in interpretiram v prispevku, izhajajo iz raziskav, ki so potekale v okviru longitudinalno in multidisciplinarno zastavljenega projekta »Etnična identiteta in medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru«¹ v različnih časovnih obdobjih. V vzorec so bili vključeni naključno izbrani prebivalci narodno mešane občine Lendava in narodno mešanega območja Slovenske Istre.² Sestava naključno izbranih anketirancev je bila etnično heterogena³ in je odražala etnično strukturo narodno mešanega okolja, kar mi je omogočalo vpogled v različne situacije medetničnih stikov ter prepoznavanje direktnih in indirektnih strategij jezikovnega prilagajanja med manjšino in večino.

Vprašalnik je bil pripravljen v dveh jezikih, v slovenskem in madžarskem ter v slovenskem in italijanskem. Na ta način je bilo upoštevano določilo o enakopravnosti jezikov na narodno mešanih območjih. Statistične analize podatkov v različnih časovnih točkah nisem uporabila z namenom, da bi opravila primerjalno analizo med različnimi okolji oziroma časovnimi točkami, temveč sem s podatki želela nakazati trend jezikovnih procesov na narodnostno mešanih območjih v Sloveniji.

V analizi sem uporabljala opisno-primerjalni in opisno-analitični pristop. Za statistično analizo sem uporabila metode, ki ustrezajo raziskovanemu vprašanju in tipu spremenljivk.⁴ Pri interpretaciji statističnih podatkov sem se zavedala specifičnosti

¹ Nosilka projekta prof. dr. Albina Nečak Lük (Nečak Lük 1989)

² Lendava: leta 1991 – N = 678; leta 1994 – N = 333; leta 1996 – N = 320
Sl. Istra: leta 1994 – N = 697; leta 1996 – N = 264

³ Etnična sestava vzorca sloni na osnovi analize odgovorov anketirancev, kjer so sami odločali o pripadnosti etnični skupini. Tak družbenopsihološki pristop pri določanju etnične pripadnosti zagovarja tudi Barth (1969).

⁴ Tako sem za ugotavljanje vpliva več neodvisnih dejavnikov na posamezno spremenljivko uporabila analizo variance. Za ugotavljanje razlik med dvema skupinama sem uporabila diskriminantno analizo in

problematike medetničnih odnosov, ki je ni mogoče v celoti zaznati zgolj na ravni statistike, ampak je treba pri analizi upoštevati tudi opazovanje ter kvalitativni raziskovalni pristop (Hafner – Fink: 1998).

Rezultati in interpretacija

Pri interpretaciji podatkov empiričnega raziskovanja sem se naslonila na teorijo jezikovnega prilagajanja in na definicijo Coulomba (povzeto po Rannut 1999: 111), da sta v okolju dva tipa kolektivnih jezikovnih pravic: pravica do ohranjanja jezika in pravica živeti z jezikom. Pravica do ohranjanja jezika se nanaša na dolžnost države, da podpira institucije in izobraževanje v jeziku manjšine, pravica živeti z jezikom pa daje možnost, da se jezik uporablja in razume v različnih vsakdanjih situacijah tako na zasebnem kot javnem področju.

Družbena stvarnost in vloga posameznih jezikov na narodno mešanih območjih v Sloveniji je izražena in predstavljena s strukturnimi spremenljivkami, toda za resnično sliko okolja in jezikov v njem je treba primerjati objektivno stanje s subjektivnim pogledom večine in manjšine, kajti etnični skupini imata lahko različno percepcijo realnosti in prav zato tudi različno jezikovno obnašanje in odnos do jezika. Pri tem je vsekakor treba poudariti interes posameznika ali skupine, ki je za mnoge avtorje osnovno gibalno človekovih dejanj.

Iz analize rezultatov raziskav sem zaznala večplastnost interesa, rezultati pa so celo potrdili predvidevanja, da v jezikovno heterogenem okolju pri izbiri jezika na eni strani prevladuje interes po ohranitvi etnične identitete, na drugi strani pa številni drugi interesi (ekonomski interes, statusni ...), ki posameznika motivirajo k jezikovnemu prilagajanju.

Povezava subjektivne in objektivne dimenzije prilagajanja

Rezultati so potrdili, da obstajajo družbeni in individualni pogoji za jezikovno prilagajanje ter da številni objektivni in subjektivni dejavniki zaznamujejo strategijo jezikovnega prilagajanja pri posameznikih oziroma pri etničnih skupnostih v določenih trenutkih. Percepcije, stereotipi in stališče do jezika in do različnosti vplivajo na jezikovno rabo, posebej pa na posameznikovo jezikovno izbiro in s tem nakazujejo strategijo jezikovnega prilagajanja, ki je specifična za posamezno družbeno okolje.

Izbrane, po mojem mnenju najbolj indikativne rezultate sem tako umestila v shemo, ki obsega jezikovno in psihološko dihotomijo in ki jo prikazujem v spodnji tabeli (povzeto po Giles, Coupland N., Coupland J. 1991: 36). S podatki sem poskušala dokazati, da jezikovno primikanje (jezikovna konvergenca) ni vedno tudi psihološko primikanje (psihološka konvergenca) ali obratno. V medetničnih odnosih je psihološka konvergenca oziroma divergenca definirana kot posameznikovo mišljenje – stališče, da se z drugimi integrira ali pa da se od drugih razlikuje (Thakerar, Giles, Chesire 1982: 222) To izhodišče mi je omogočilo, da sem na osnovi konkretnih rezultatov nakazala smeri in tip strategije jezikovnega prilagajanja na narodno mešanih območjih v Sloveniji.

logistično regresijo. Za identifikacijo manjšega števila inherentnih faktorjev, ki določajo odgovore na večje število povezanih vprašanj, sem uporabila faktorsko analizo.

Tabela: *Model jezikovnega prilagajanja: jezikovna in psihološka dimenzija.*

	psihološka/ subjektivna dimenzija	
	Vse poslovanje mora biti dvojezično	
	strinjajo	ne strinjajo
	konvergenca -----	divergenca -----
konvergenca		
Raba jezika ob prvem stiku: dvojezično	D	B
Objektivna/ jezikovna dimenzija -----		
divergenca		
Raba jezika ob prvem stiku: samo slovensko ali samo manjšinsko -----	C	A

Kot primer, ki zaznamuje psihološko (subjektivno) dimenzijo, sem izbrala trditev, povezano z dvojezičnostjo, in sicer, da mora biti na narodno mešanem območju vse poslovanje dvojezično. Rezultate sem združila v dve skupini – posamezniki, ki se s trditvijo strinjajo in posamezniki, ki se s trditvijo ne strinjajo. Strinjanje s trditvijo zaznamuje primik (konvergenco), nestrinjanje pa odmik (divergenca). Na drugi strani pa sem kot jezikovno dimenzijo (objektiven rezultat) izbrala rabo jezika ob prvem stiku z javnimi ustanovami na narodno mešanem območju. Rezultate sem razdelila v dve skupini, in sicer vprašani prve skupine uporabljajo vzorec jezikovne rabe, v katerega sta vključena dva jezika. Vprašani iz druge skupine uporabljajo samo svoj jezik/samo slovenski ali samo manjšinski in s tem nakazujejo strategijo ohranjanja jezika. Na osnovi sheme (glej Tabelo zgoraj) sem podatke razvrstila v naslednje skupine:

- skupina A, v kateri so posamezniki, ki se s trditvijo ne strinjajo in ob prvem stiku uporabljajo samo slovenski ali samo manjšinski jezik;
- skupina B, v kateri so posamezniki, ki se s trditvijo ne strinjajo in ob prvem stiku uporabljajo dvojezičen vzorec;
- skupina C, v kateri so posamezniki, ki se s trditvijo strinjajo in ob prvem stiku uporabljajo samo slovenski ali samo manjšinski jezik;
- skupina D, v kateri so posamezniki, ki se s trditvijo strinjajo in ob prvem stiku uporabljajo dvojezičen vzorec.

V Tabelah 1, 2, 3 in 4, ki ji v nadaljevanju predstavljam so za vsako skupino v obravnavanem okolju prikazani rezultati, ki povezujejo subjektivno in objektivno dimenzijo.

Jezikovno prilagajanje med Slovenci v Lendavi

Tabela 1 prikazuje subjektivne in objektivne (psihološke in jezikovne) dimenzije prilagajanja med Slovenci v narodno mešani Lendavi.

Med Slovenci, ki se ne strinjajo s trditvijo, da mora biti vse poslovanje dvojezično, večina ob prvem stiku uporablja samo slovenski jezik (skupina A). Ta skupina se subjektivno/psihološko odmika od druge in se v določenem trenutku (ob prvem stiku) tudi objektivno, jezikovno odmakne od druge skupine in ohrani svojo materinščino. Vzrokov za tako psihološko in jezikovno obnašanje posameznikov je več. Brez dvoma igra pomembno vlogo znanje jezika, kajti večina vprašanih je ocenila svoje znanje madžarskega, v tem primeru drugega jezika, kot slabo, znanje slovenskega jezika pa kot dobro. Prav tako pa ti Slovenci niso motivirani, ne subjektivno ne objektivno – ekonomsko in tudi ne v smislu družbenih/socialnih sprememb. Nestrinjanje s trditvijo, jezikovno odmikanje od druge skupine in ohranjanje svoje materinščine nakazuje, da etnična skupnost ne sprejema različnosti, ki zaznamuje okolje, v katerem živijo.

Tabela 1: *Frekvenčna analiza psihološke in jezikovne dihotomije med Slovenci v Lendavi*⁵.

	Trditev	
	Vse poslovanje mora biti dvojezično Se strinjajo	se ne strinjajo
Dvojezični jezikovni vzorec	D 147 / 40,7 %	B 51 / 14,1 %
Raba jezika ob prvem stiku samo slovensko	C 103 / 28,5 %	A 60 / 16,6 %

N = 361 (100%)

Med Slovenci, ki se ne strinjajo s trditvijo, da mora biti na narodnostno mešanem območju v Lendavi poslovanje dvojezično, manjšina (14,1%) ob prvem stiku uporablja enega od dvojezičnih jezikovnih vzorcev (skupina B). Čeprav se Slovenci v tem primeru subjektivno oziroma psihološko odklikajo (psihološka divergenca) od drugega, pa se ob prvem stiku jezikovno primaknejo k drugemu (jezikovna konvergenca). Subjektivni odklik pomeni, da se ne strinjajo z dvojezično ureditvijo, kar pa še ne pomeni, da dvojezičnosti ne sprejemajo. Pomen pojmov strinjanje in sprejemanje se bistveno razlikujeta. V tej skupini se posamezniki sicer ne strinjajo s trditvijo, toda zaradi najrazličnejših motivov se jezikovno primaknejo in uporabijo enega od dvojezičnih vzorcev jezikovne rabe. V tem primeru lahko jezikovno primikanje (konvergenca) zaznamuje percepcija družbenih sprememb, kot jo opisujejo Giles, Bourish in Taylor (1977). Čeprav skupina predstavlja nadrejeno skupino v etničnem smislu (predstavlja jo večino), pa ostaja možnost, da je skupina v socialnem smislu podrejena in ne vidi možnosti družbenih sprememb, zato ji preostane možnost, da si izboljša svoj položaj in se z jezikom primakne k drugemu. Lahko pa pri obravnavani skupini prevladuje samo ekonomska motiviranost, ki je močnejša od subjektivnega/psihološkega strinjanja.

Med vsemi Slovenci (N = 250), ki se strinjajo s trditvijo, da mora biti poslovanje na narodnostno mešanem območju dvojezično, jih manj kot polovica ob prvem stiku

⁵ Statistična analiza z uporabo Pearson Chi-square je pokazala statistično zaznano povezavo med obema spremenljivkama (med psihološko in jezikovno) – $p < 0,05$.

uporablja samo slovenski jezik (skupina C). Ta skupina Slovencev se subjektivno/psihološko strinja s trditvijo, kar pomeni, da sprejema večkulturno okolje in podpira uresničevanje dvojezičnosti v njihovem okolju. S strinjanjem se psihološko primaknejo k drugemu (psihološka konvergenca), toda ob prvem stiku z javnimi ustanovami se jezikovno ne primaknejo k drugemu jeziku, ampak ohranijo svojo materinščino. Objektivna dimenzija, ki jo zaznamuje jezikovna divergenca, je drugačna od subjektivne dimenzije, ki jo zaznamuje psihološka konvergenca. V tem primeru je situacija nekoliko atipična in predvidevam, da jezikovno divergenco zaznamuje predvsem posameznikovo neznanje jezika oziroma njegova jezikovna nezmožnost. Večina, ki ob prvem stiku uporablja samo slovenski jezik, je ocenila svoje znanje slovenskega jezika kot dobro in znanje madžarskega jezika kot slabo ali pa je znanje obeh jezikov ocenila kot slabo.

V skupini D pa so Slovenci (N=147), ki se strinjajo s trditvijo, da mora biti na narodno mešanem območju vse poslovanje dvojezično in ob tem tudi ob prvem stiku uporabljajo dvojezični jezikovni vzorec. Strinjanje s trditvijo predstavlja posameznikovo subjektivno primikanje k drugemu (psihološka konvergenca). Hkrati ko se posameznik psihološko primakne, se primakne tudi jezikovno. Izbire dvojezičnega jezikovnega vzorca ne pogojuje in ne zaznamuje samo subjektivna/psihološka podpora dvojezičnemu poslovanju, ampak tudi stopnja znanja posameznega jezika – tako slovenskega kot madžarskega – ki ga je večina Slovencev, ki se jezikovno primika k drugemu jeziku, ocenila kot dobro. Čeprav ocena znanja posameznega jezika ni objektivno izmerjena, ampak predstavlja posameznikovo samooceno, smo jo v tem kontekstu obravnavali kot objektivni kazalec, ki lahko vpliva na jezikovno obnašanje posameznika. Subjektivna dimenzija, ki jo zaznamuje omenjena trditev, se v različnih časovnih točkah med posameznimi pripadniki posameznih skupin ni spreminjala, različnost med večino in manjšino zaznamuje le moč strinjanja, ki je višja pri pripadnikih manjšine.

Jezikovno prilagajanje med pripadniki madžarske manjšine v Lendavi

Pri ugotavljanju, katere strategije jezikovnega prilagajanja uporabljajo pripadniki madžarske manjšine, sem, tako kot pri pripadnikih večine – pri Slovencih, odgovore strnila v shemo, ki prikazuje psihološko/subjektivno in jezikovno/objektivno dimenzijo- Tabela 2. V primeru, ko se pripadnik manjšine jezikovno odmika od drugega (odmik v tem primeru pomeni ohranjanje svojega jezika), pa sem upoštevala, da v prvem stiku uporabi madžarski jezik. Uporaba materinščine pa mu je tudi formalnopravno omogočena (institucionalna dvojezičnost).

Tabela 2: *Frekvenčna analiza psihološke in jezikovne dihotomije med manjšino v Lendavi*⁶

	Trditev	
	Vse poslovanje mora biti dvojezično Se strinjajo	se ne strinjajo
Dvojezični jezikovni vzorec	D 185 / 86,4 %	B 19 / 8,9 %
samo manjšinski j/ samo madžarsko	C 7 / 3,3 %	A 0 / 0 %
(samo slovensko uporabijo 3 oz. 1,4 %)		N = 214 / (100 %)

V vzorcu, ki ga obravnavam, med pripadniki manjšine ni nobenega posameznika, ki bi se psihološko odmikal in ob tem ohranil svoj jezik (skupina A). To sem tudi pričakovala. Predvsem ni mogoče pričakovati psihološkega/subjektivnega odmika (divergence), kajti v kolikor bi se posameznik, pripadnik manjšine, ne strinjal s trditvijo, bi to pomenilo, da gre za popolno asimilacijo, še več, da sam ne priznava enakovrednega statusa svoje lastne etnične skupine v okolju, kjer živi. En pripadnik manjšine, ki se ni strinjal s trditvijo, pa se je odločil in uporabil samo slovenski jezik in se tako popolnoma primaknil k jeziku večine.

Pripadniki manjšine se v redkih primerih ne strinjajo s trditvijo, da naj bi bilo na narodno mešanem območju vse poslovanje dvojezično. Samo manjšina vprašanih (N = 19–8,9 %), ki jo obravnavam se s trditvijo ne strinja, toda hkrati se jezikovno primika in v prvem stiku uporablja enega od dvojezičnih vzorcev jezikovne rabe (skupina B). Pri tem se postavlja vprašanje, zakaj se pripadniki manjšine subjektivno ne strinjajo s trditvijo, toda hkrati, torej objektivno, se jezikovno primikajo. Empirični podatki raziskav ne omogočajo, da bi lahko podali statistično argumentiran odgovor, toda predvsem na osnovi opazovanj in osebnih stikov s posamezniki v Lendavi lahko predvidevam, da se njihovo nestrinjanje nanaša predvsem na njihov kritični pogled na sedanjo ureditev dvojezičnega poslovanja, ki se v praksi izvaja v Lendavi. Predvidevam pa lahko, da dvojezično poslovanje podpirajo, kar dokazujejo z jezikovnim primikanjem.

V skupini C je zelo malo vprašanih pripadnikov madžarske narodnosti (samo 7 – zaradi majhnega števila navajamo absolutno število, da nas v interpretaciji prikaz odstotkov ne bi zavedel). Institucionalna dvojezičnost, ki je v okolju formalno zagotovljena, omogoča, da vsak lahko uporablja svojo materinščino ter da se mu ni treba jezikovno primikati. Predvidevala sem, da bodo pripadniki manjšine izkoristili to možnost in ob prvem stiku uporabili samo madžarski jezik, toda rezultati so pokazali, da v stiku z javnimi ustanovami pripadniki manjšine rabe madžarskega jezika ne izkoristijo in se raje odločijo za enega od dvojezičnih vzorcev. Izvajanje modela C bi pomenilo, da koncept institucionalne dvojezičnosti ni samo deklarativen, ampak da se izvaja tudi v praksi.

Večina pripadnikov madžarske narodne skupnosti se strinja s trditvijo o dvojezičnem poslovanju in ob stiku z javnimi ustanovami rabi dvojezični jezikovni vzorec (N = 185).

⁶ Statistična analiza z uporabo Pearson Chi-square ni pokazala statistično zaznane povezave med obema spremenljivkama (med psihološko in jezikovno) – $p > 0,05$.

To prikazuje skupina D. Subjektivno se torej strinjajo s trditvijo in prav tako se tudi v določenem trenutku jezikovno primaknejo k drugemu jeziku. V tem primeru gre, če upoštevamo psihološko in jezikovno dimenzijo, za strategijo popolne konvergence, kar pa ni idealna oblika uresničevanja koncepta narodne enakopravnosti in institucionalne dvojezičnosti. Z jezikovnim primikanjem manjšinski jezik ni enakovreden in enakopraven jezik v javnem življenju. Čeprav se pripadniki manjšine jezikovno primikajo k drugemu jeziku, to je večinskemu, pa to ne pomeni, da opuščajo svoj jezik tudi v drugih govornih položajih. Jezikovno se lahko primaknejo zaradi sogovorca, ker menijo, da ta ne obvlada njihovega jezika, ali pa lahko menijo, da je dvojezično sporazumevanje izključno domena pripadnikov manjšine.

Jezikovno prilagajanje med Slovenci na narodno mešanem območju Slovenske Istre

V Tabeli 3 so prikazani podatki o strategijah jezikovnega prilagajanja med Slovenci, ki živijo na narodno mešanem območju v Slovenski Istri. V skupini A je relativno majhen delež vprašanih (N = 36) iz raziskave, ki se ni strinjal s trditvijo, da mora biti na narodnostno mešanem območju v Slovenski Istri vse poslovanje dvojezično. Tip strategije prilagajanja zaznamuje subjektivno nestrinjanje s konceptom dvojezičnosti in jezikovno neprimikanje. Vprašani ob prvem stiku v javnih ustanovah (kjer poslovanje poteka dvojezično) uporabijo samo slovenski jezik. V tem primeru je divergenca lahko rezultat stopnje znanja jezika in stališča do dvojezičnega okolja. Statistična korelacija z znanjem jezika je nakazala, da je samoocena znanja jezika največkrat, toda ne vedno, povezana z njegovo rabo.

Statistično večjo skupino (v primerjavi s skupino A) predstavljajo Slovenci, ki se prav tako ne strinjajo s trditvijo, toda uporabljajo enega od dvojezičnih vzorcev (skupina B). Podobno kot v Lendavi se tudi v Slovenski Istri nekateri Slovenci subjektivno ne strinjajo z dvojezičnim poslovanjem, toda na drugi strani se zaradi drugih motivov jezikovno približajo drugemu jeziku. Lahko sklepam, da vprašani dobro obvladajo oba jezika. Empirični podatki raziskave mi ne omogočajo, da bi ugotovila, zakaj se ne strinjajo, lahko pa predpostavljam, da z jezikovnim primikom želijo ustvariti družbeni ali socialni primik k drugemu ali pa enostavno želijo ugajati sogovorniku. Čeprav se z dvojezičnostjo sami ne strinjajo, koncept (različnost) spoštujejo in upoštevajo, ker se zavedajo, da je dvojezičnost v njihovem kraju življenjska nujnost. To trditev smo v raziskavi preverjali.

Tabela 3: *Frekvenčna analiza psihološke in jezikovne dihonomije med Slovenci na narodno mešanem območju Slovenske Istre*⁷

	Trditev	
	Vse poslovanje mora biti dvojezično Se strinjajo	se ne strinjajo
Dvojezični jezikovni vzorec	D 183 / 47,7 %	B 68 / 17,7 %
samo manjšinski j/ samo italijansko	C 97 / 25,3 %	A 36 / 9,4 %

384 = (100 %)

Kot je razvidno iz Tabele 3 je statistično najmočnejša skupina skupina D, v kateri so posamezniki, ki dvojezičnost podpirajo. Jezikovno dimenzijo močno zaznamuje korelacija z znanjem jezika, ki je pokazala, da večina Slovencev, ki ob prvem stiku uporabi samo slovenski jezik, ocenjuje znanje slovenskega jezika kot dobro, manjšinskega pa slabo (tako so sami ocenili) ali pa celo obvladajo oba jezika dobro.

Skupino D, v kateri Slovenci ob prvem stiku z javnimi institucijami uporabijo enega od dvojezičnih vzorcev jezikovne rabe zaznamuje popolno primikanje. Statistična analiza povezave z znanjem jezika nakazuje, da v skupini D stopnja znanja posameznega jezika ob prvem stiku nima najpomembnejše in edine vloge, ki vpliva na jezikovno strategijo. Brez dvoma je psihološka dimenzija zelo močna, mogoče celo prevladujoča, kar pomeni, da se posameznik močno subjektivno strinja s trditvijo in ne glede na svoje znanje slovenskega ali manjšinskega (italijanskega) jezika uporabi enega od vzorcev dvojezične jezikovne rabe (prevladuje vzorec »najprej slovensko, potem manjšinsko«).

Jezikovno prilagajanje med pripadniki italijanske manjšine na narodno mešanem območju Slovenske Istre

V Tabeli 4 je prikazano, da med pripadniki italijanske narodne skupnosti, ki smo jih uemstili v skupino A, ni statistično nobenega, ki bi se subjektivno ne strinjal s trditvijo in ob prvem stiku uporabil samo manjšinski/italijanski jezik. Podoben trend je statistično zaznan tudi v Lendavi. To sem pričakovala, kajti psihološka in jezikovna divergenca sta med pripadniki narodnosti zelo redki pojav in ju lahko pogojujejo samo specifični trenutki. Statistični podatki pa so nakazali, da se dva (2) pripadnika narodnosti ne strinjata in ob stiku uporabljata samo slovenski jezik. V tem primeru lahko predpostavljam, da se v obnašanju približujeta večini in z jezikovnim obnašanjem in nestrinjanjem želita zakriti svojo etnično pripadnost ter se popolnoma asimilirati z večino.

⁷ Statistična analiza z uporabo Pearson Chi-square ni pokazala statistično zaznane povezave med obema spremenljivkama (med psihološko in jezikovno) – $p > 0,05$.

Tabela 4: *Frekvenčna analiza psihološke in jezikovne dihonomije med manjšino na narodno mešanem območju Slovenske Istre^{8*}*

	Trditvev	
	Vse poslovanje mora biti dvojezično Se strinjajo	se ne strinjajo
Dvojezični jezikovni vzorec	D 148 / 81,3 %	B 11 / 6 %
samo manjšinski j/ samo italijansko	C 10 / 5,5 %	A 0 / 0 %

*(samo slovensko uporabijo 13 / 7,1 %)

N = 182 / 100 %)

Redki posamezniki, pripadniki italijanske narodne skupnosti, se ne strinjajo, da v njihovem okolju poteka vse poslovanje dvojezično (psihološka dimenzija), toda ko stopijo v javno ustanovo, uporabijo enega od dvojezičnih vzorcev jezikovne rabe, kar pomeni, da se kljub psihološkemu/subjektivnemu odmiku od drugega, jezikovno primaknejo k drugemu (jezikovna konvergenca)- skupina B. Nestrinjanje z dvojezičnim poslovanjem ni tipična značilnost pripadnikov manjšine. Lahko pa pomeni, da se s tako zastavljenim dvojezičnim poslovanjem pripadniki italijanske manjšine ne strinjajo in da se prav zato jezikovno primaknejo k drugemu jeziku.

Majhen odstotek pripadnikov italijanske narodne skupnosti se prilagaja v okviru skupine C (10 – 5,5 %). Večina Italijanov se popolnoma strinja s trditvijo, da mora biti poslovanje dvojezično, toda med njimi jih samo peščica (skupina C), ki ob prvem stiku uporablja samo manjšinski jezik, kar jim formalnopravna ureditev tudi omogoča. Ta tip strategije jezikovnega prilagajanja predstavlja primer uresničevanja institucionalne dvojezičnosti. Psihološki konvergenca sledi jezikovna divergenca ali ohranjanje jezika. V tem primeru pripadniki manjšine uresničujejo svojo pravico, da uporabijo svoj materni jezik v formalnem govornem položaju in na ta način z jezikom poudarjajo tudi svojo etnično pripadnost. Zunanja manifestacija rabe manjšinskega jezika pa lahko tudi pomeni, da želijo poudariti razliko med njimi in drugimi. Kot kaže statistična korelacija z znanjem jezika, so to lahko posamezniki, ki slabo obvladajo slovenski jezik.

V shemi prilagajanja, ki jo obravnavam, je največ vprašanih pripadnikov italijanske narodne skupnosti uvrščenih v skupino D. Glede na statistične rezultate ugotavljam, da med Italijani na narodno mešanem območju v Slovenski Istri obstajajo razlike med subjektivno in objektivno dimenzijo prilagajanja. Najbolj je prisotna strategija prilagajanja, opisana v D, ki obsega psihološko in jezikovno konvergenca, strategiji tipa B in C sta med pripadniki italijanske narodne skupnosti minimalno prisotni, popolne divergenca pa na osnovi rezultatov mojega raziskovanja med pripadniki obeh manjšin v Lendavi in v Slovenski Istri nisem zasledila.

⁸ Statistična analiza z uporabo Pearson Chi-square je pokazala, da ni statistično zaznane povezave med obema spremenljivkama (med psihološko in jezikovno) – $p > 0,05$.

Zaključek

Izhajajoč iz teorije jezikovnega prilagajanja in na osnovi statističnih rezultatov, ki sem jih prikazala v modelih prilagajanja, sem ugotovila, da na narodno mešanih območjih v Sloveniji pri govorcih potekajo procesi jezikovnega prilagajanja tako v smeri primika (konvergence) kot tudi odmika (divergence) od jezika sogovorcev.

Rezultati so pokazali, da se posameznik, ki živi na narodno mešanem območju, v določeni situaciji jezikovno primika. Dinamika procesa je kompleksna in je v veliki meri odvisna od številnih med seboj prepletenih faktorjev. Jezikovno obnašanje posameznika oziroma raba jezika sta vedno povezana s statusom etnične skupine, z željo posameznika po pozitivni identifikaciji s skupino oziroma s stopnjo pomembnosti skupine, s subjektivno oceno o etnolingvistični vitalnosti in nenazadnje tudi s posameznikovim zaznavanjem etničnih meja – z vidika jezikovnih ali nejezikovnih dimenzij (trdih/mehkih).

Strategijo jezikovnega prilagajanja zaznamuje predvsem etnična komponenta govorcev. V večini primerov gre za asimetrično konvergenco, ki jo največkrat zaznamuje samo govorec – pripadnik manjšine. Pripadnik manjšine največkrat pred strategijo ohranjanja jezika v formalnih govornih položajih daje prednost strategiji primikanja k jeziku večine. Enosmerno jezikovno prilagajanje kaže na neuravnotežen družbeni položaj jezika, v katerem prevladuje diglosija.

Delež pripadnikov manjšine v obeh narodno mešanih območjih v Sloveniji, ki se jezikovno primikajo, je mnogo večji od deleža pripadnikov večine. So pa zaznane statistične razlike med Slovenci na narodno mešanem območju Slovenske Istre in v Lendavi; Slovenci v Slovenski Istri se namreč bolj kot Slovenci v Lendavi jezikovno primikajo k drugemu jeziku. Motivi takšne odločitve so seveda različni. Rezultati so pokazali, da se pripadniki večine mnogokrat jezikovno ne primaknejo k drugemu jeziku – jeziku manjšine, ampak ohranijo slovenski jezik. Ta podatek je lahko posledica neznanja drugega jezika ali nesprijemanja druge skupine v dvojezičnem okolju, ki ga prav tako ne sprejemajo. V manjšem odstotku primerov, kjer je bil zaznan jezikovni odmik (divergenca) ta pomeni, da posameznik želi poudariti svoj lasten družbeni in komunikacijski stil ter hkrati poudariti različnost med njim in ostalimi. Ta jezikovna polarizacija ni značilna samo za naše okolje, ampak večino jezikovno mešanih okolij (na primer v Kanadi, kjer francosko govoreči Kanadčani z jezikovnim odklonom od sogovorca poudarjajo pripadnost svoji skupini in poudarjajo svojo etnično identiteto (Bourish, 1983).

Na osnovi statistične analize empiričnih podatkov sem ugotovila, da znanje jezika in odnos do jezika v okolju, ki ga obravnavam, vplivata na jezikovno prilagajanje posameznika. Empirični podatki so pri analizi jezikovnega primika k drugemu jeziku – k jeziku manjšine (italijanskemu oziroma madžarskemu) nakazali prepletenost jezikovne zmožnosti in motivacije posameznika. Primeri so pokazali, da se kljub neustreznim/zmanjšanim jezikovnim zmožnostim v J2 posameznik zaradi različnih motivacij v določenih trenutkih premakne v drugi jezik (prijateljski, sosedski odnosi ...).

V modelih jezikovnega prilagajanja predstavljeni podatki so potrdili zelo močno povezavo med psihološko in jezikovno dimenzijo. Povezava ni vedno ekvivalentna,

toda subjektivna dimenzija, ki jo vsebuje odnos do jezika oziroma do dvojezičnosti, najpogosteje zaznamujeta jezikovno obnašanje posameznika in izbira jezika v določenem trenutku. Rezultati so tudi potrdili, da kapital jezika oziroma »jezikovni trg«, kot ga definira Bourdieu (1991), prav tako zaznamuje strategijo jezikovnega prilagajanja (primikanje ali odmikanje) na narodno mešanih območjih v Sloveniji (Novak-Lukanovič, 2002).

Pri oblikovanju odnosa posameznika do jezika – kot poročajo tudi drugi viri – ima zelo pomembno vlogo sam jezik; kakšen je oziroma, ali ga lahko opredelimo kot mednarodni jezik. Prav status jezika vpliva na njegovo prestižnost pri govornikih. Izkazalo se je, da pragmatično vrednost jezika zaznamujeta ekonomski interes za učenje in znanje jezika (koristi pri poslovanju, vstop v EU). Pri tem so, glede na analizo rezultatov in glede na predvidevanja, izstopali rezultati, ki se nanašajo na italijanski jezik. Prav prestižna in pragmatična vrednost italijansčine je zaznamovala stališče vprašanih, da je tudi za Slovence potrebno, da se enako dobro naučijo italijanski in slovenski jezik.

Na osnovi teorije jezikovnega prilagajanja in analize empiričnega raziskovanja sem ob uporabi statističnih metod ugotovila:

- da na slovensko-italijanskem in slovensko-madžarskem narodno mešanem območju ustavna in zakonska ureditev vzpostavlja institucionalno dvojezičnost, oprto na funkcionalno dvojezičnost. To omogoča vzajemno jezikovno primikanje govorcev obeh jezikovnih skupnosti;
- da je treba hipotezo o enakem obsegu jezikovnega primikanja med Slovenci in pripadniki italijanske ali madžarske manjšine zavrniti, saj so rezultati pokazali statistično razliko. Pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti se namreč jezikovno primikajo bolj kot pa Slovenci;
- da so med obema narodnostno mešanima območjema razlike v obsegu jezikovnega primikanja, vzajemno jezikovno primikanje govorcev večine in manjšine je na osnovi statističnih rezultatov v večjem obsegu kot v Lendavi zaznано na narodno mešanem območju Slovenske Istre. V Lendavi je razlika med jezikovnim primikanjem večine in jezikovnim primikanjem manjšine statistično večja. Preverila sem tudi naslednje podhipoteze in ugotovila:
- da je mogoče potrditi, da imajo pripadniki večine in manjšine različna stališča do pomena znanja slovenskega in manjšinskih jezikov. V stališču do slovenskega jezika med večino in manjšino na obeh narodnostno mešanih območjih ni statistično pomembnih razlik, potrdila pa se je statistična razlika v pomenu, ki ga posamezna skupina pripisuje italijanskemu in madžarskemu jeziku;
- da je mogoče potrditi povezavo stališča vprašanih do jezika večine in manjšine in do dvojezičnosti ter rabo posameznega manjšinskega jezika;
- da rezultati potrjujejo, da subjektivna dimenzija najmočneje zaznamuje strategijo jezikovnega prilagajanja. Rezultati potrjujejo, da subjektivna in objektivna dimenzija, ki zaznamujeta strategijo jezikovnega prilagajanja, nista vedno enaki.

LITERATURA

- Frederik BARTH, 1969: *Ethnic Groups and Boundaries*. Boston: Little Brown.
- Leslie M. BEEBE, Howard GILES, 1975: Speech-accomodation theories: a discussion in terms of second – language acquisition. *International Journal of the Sociology of Language* 46. 5–32.
- Richard Y. BOURHIS, Howard GILES, Wallace E. LAMBERT, 1975: Social consequences of accomodating one's style of speech. *International Journal of Sociology of Language*. 6. 55–72.
- Richard Y. BOURHIS, 1983: Language attitudes and self- reports of French-English language usage in Quebec. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 4. 163–180.
- Pierre BOURDIEU, 1991: *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.
- Howard GILES, Donald M. TAYLOR, Richard Y. BOURHIS, 1973: Towards a theory of interpersonal accomodation: Some Canadian data. *Language in Society*. 2.177–192.
- Howard GILES, Peter SMITH, 1997: Accomodation theory:optimal levels of convergence. V: Giles,H. St.Clair,R. (ur.) *Language and Social Psychology*. Oxford:Blackwell.
- Howard GILES, Nikolas COUPLAND, 1991: *Contexts of Accomodation*. *Developments in applied sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Howard GILES, Pamela POWESLAND, 1997: *Accomodation Theory*. V: Coupland N, Jaworski (ur.) *Sociolinguistics. A Reader and Coursebook*. Hampshire: Palgrave, *Modern Linguistic Series*. 238–239.
- Francois GRIN, 1990: The economic approach to minority languages. *Clevedon: Journal of Multilingual and Multicultural Development*. ½. 153–173.
- Mitja HAFNER FINK, 1998: Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru. Metodološka izhodišča, podatki, vzorci, indeksi. V: Nečak Luk, A., Jesih, B. (ur.) *Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 33–47.
- Albina NEČAK LÜK, 1998: Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru. Primerjalna analiza elementov narodnostne identitete na stičnih območjih obmejnih regij Slovenije, Avstrije, Italije in Madžarske. V: Nečak Lük, A., Jesih, B. (ur.) *Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 21–31.
- Sonja NOVAK LUKANOVIČ, 2002: Ekonomski vidik jezika v večkulturnem okolju/Economic aspect of language in multicultural setting. *Razprave in gradivo*. 98–115.
- Robert PHILLISON, 1999: *International Languages and International Human Rights*. V: Kontra, M.,Phillipson, R., Skutnabb-Kangas, T., Varady, T. (ur) *Language: A Right and a Resource. Approaching Linguistic Human Rights*. Budapest: Central European University Press. 25–46.
- Mart RANNUT, 1999: *The Common Language Problem*. V: Kontra, M; Phillipson, R., Skutnabb-Kangas, T., Varady, T. (ur) *Language: A Right and a Resource. Approaching Linguistic Human Rights*. Budapest: Central European University Press. 99–114.
- Richard STREET, Howard GILES, 1982: *Speech accomodation theory*. V: Roloff, M., Berger, C.(ur) *Social Cognition and Communication*. Beverly Hills: Sage.
- John N. THAKERAR, Howard GILES, Jenny CHESIRE, 1982: Psychological and linguistic parameters of speech accomodation theory. V: Fraser, C., Scherer, K.R. (ur.) *Advances in the social psychology of language*. Cambridge: Cambridge University Press. 205–255.

SUMMARY

Based on the theoretical framework of language accommodation the article presents the most important subjective and objective sociolinguistic variables (attitude towards the language, language use) that influence the strategies of language accommodation in the language contact areas in Slovenia (ethnically mixed regions).

The results showed that in ethnically mixed regions in Slovenia the processes of language accommodation run so in the direction of convergence as divergence from the language of collocutors. The strategy of language accommodation is above all marked by the ethnic component of the speakers. In most cases this is an asymmetrical convergence, most often marked only by the speaker – minority member. The latter in formal language situations usually favours the strategy of divergence to the majority language over the strategy of language preservation. One-way language accommodation points out the unbalanced social language status in which diglossia prevails.

The share of minority members in the Slovene Istria and in Lendava who linguistically diverge, is much more substantial as compared to the share of majority members. There are, however, statistical differences between the Slovenes the Slovene Istria and those in Lendava,

Data presented in the models of language divergence confirmed a very strong link between the psychological and language dimension. The link is not consistently equivalent, but the subjective dimension contained in the attitude towards a language or bilingualism, most often characterizes an individual's language behaviour and the choice of language in certain situations.